

ISSN 2029–2236 (print)
ISSN 2029–2244 (online)
SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJOS
SOCIAL SCIENCES STUDIES
2009, 4(4), p. 243–259

APELIACIJOS SAMPRATOS ĮTAKA TEISMŲ PRAKTIKAI BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ

Laima Garnelienė

Lietuvos apeliacinis teismas
Gedimino pr. 40/1, LT-01503 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+ 370 5) 266 3685
Elektroninis paštas lgarneliene@vtr.lt

Ernestas Rimšelis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamojo proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius, Lietuva
Telefonas (+3705) 271 4639
Elektroninis paštas ernestas.rimselis@president.lt

Pateikta 2009 m. spalio 1 d., parengta spausdinti 2009 m. lapkričio 25 d.

Anotacija. *Straipsnyje analizuojami baudžiamojo proceso teisės klausimai, susiję su baudžiamųjų bylų nagrinėjimu apeliacine tvarka. Tyrimo metu bandoma įvertinti apeliacijos sampratos ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teismuose pokyčius 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujam Baudžiamojo proceso kodeksui. Straipsnyje pabrėžiami šiandien veikiančio apeliacijos modelio trūkumai, nemažai dėmesio skiriama proceso dalyvių instancinio mentaliteto formavimo bei pirmosios instancijos teismų nuvertinimo problemai aptarti, analizuojama apeliacijos modelio įtaka apeliacijos trukmei, pateikiama empirinių tyrimų medžiaga, iliustruojanti šiuos proceso aspektus.*

Reikšminiai žodžiai: *baudžiamojo proceso teisė, apeliacija, apeliacijos modelis, instancinis mentalitetas, proceso trukmė.*

Įvadas

Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje šiandien vis aiškiau išvelgiamos tendencijos apeliacinį procesą suprasti ne kaip priimto sprendimo patikrinimą (*lot. – revisio prioris instantiae*), o kaip bylos nagrinėjimą iš naujo (*lot. – de novo*) arba pakartotinai (*lot. – novum judicium*)¹. Taigi iš esmės vis stipriau linkstama link neribotos apeliacijos modelio, kuris teisės moksle apibrėžiamas kaip pakartotinis ginčo ar jo dalies nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme neperžiangiant apeliacinio skundo apibrėžtų ribų, siekiant atsakyti į klausimą, ar ginčas pirmosios instancijos teisme buvo išspręstas teisingai tiek faktiniu, tiek teisiniu aspektu².

Apeliacijos samprata ir valstybės pasirinktas apeliacijos modelis nustato fundamentalius baudžiamųjų bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme principus, be to, tai iš esmės lemia pirmosios bei kasacinės instancijos teismų funkcijas ir visuomenės požiūrį į kiekvienos teismo instancijos svarbą ir teismų sistemą apskritai.

Lietuvos baudžiamojo proceso teisės moksle šiems aspektams dėmesio skirta labai nedaug. Naujasis Baudžiamojo proceso kodeksas (toliau tekste – BPK) galioja jau šešeri metai, o toks laiko tarpas leidžia analizuoti apeliacinių bylų nagrinėjimo praktinius aspektus ir spręsti apie šiandien veikiančio apeliacijos modelio pranašumus bei trūkumus.

Šiame straipsnyje pirmą kartą Lietuvos baudžiamojo proceso teisės moksle analizuojama apeliacinio proceso modelio įtaka proceso dalyvių požiūriui į instancinę teismų sistemą ir apeliacijos trukmę, pateikiami nauji duomenys apie atskirų baudžiamojo proceso stadijų trukmę, kurių panaudojimas galimas ne tik sprendžiant proceso optimizavimo klausimus, bet ir, pavyzdžiui, kalbant apie teisėjų užimtumą, darbo kokybę, teisėjų karjerą ir kt., lyginami duomenys apie apeliacinio proceso trukmę, galiojant sovietiniam baudžiamojo proceso kodeksui ir naujamam BPK.

Tyrimo metu siekta įvertinti ir tai, kokius padarinius apeliacijos trukmei turėjo BPK rengėjų koncepcija, pagal kurią „apeliacine tvarka baudžiamoji byla turi būti išnagrinėta ir išspręsta iš esmės, nepriklausomai nuo pirmosios instancijos teismo padarytų

1 Apibendrintai galima teigti, kad neribotos apeliacijos modelio atveju (*novum judicium*) procesas apeliacinės instancijos teisme iš esmės pakartoja procesą pirmosios instancijos teisme (t. y. pakartojamas visas bylos nagrinėjimas, neatsižvelgiant į priimtą teismo sprendimą, ir priimamas savarankiškas apeliacinės instancijos teismo sprendimas), nėra naujų įrodymų pateikimo apeliacinės instancijos teisme ribojimų, o apeliacinės instancijos teismas privalo savarankiškai baigti bylos nagrinėjimą, negrąžindamas bylos pirmosios instancijos teismui (išskyrus kai kurias išimtis, susijusias su esminiais proceso teisės pažeidimais ir absoliučiais teismo sprendimo negaliojimo pagrindais). Apeliaciją suprantant kaip pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumo ar pagrįstumo kontrolę (*revisio prioris instantiae*), apeliacinės instancijos teisme tikrinamas pirmosios instancijos teismo priimtas sprendimas; faktinės bylos aplinkybės iš naujo tiriamos tik tuo atveju, jei apeliantas ginčija jų ištyrimo pirmosios instancijos teisme tinkamumą; naujų įrodymų pateikimas apeliacinės instancijos teisme ribojamas, o prireikus iš esmės pildyti bylos medžiagą, byla gali būti grąžinta iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui (Ambrasaitė, G. Apeliacija Lietuvos administraciniame procese: pagrindinės reformos kryptys. *Jurisprudencija*. 2006, 4 (82): 14).

2 Ambrasaitė, G. *Apeliacija civiliniame procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004, p. 22.

klaidų ir pažeidimų pobūdžio³, nors ją šiek tiek koregavo BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 ir 5 punktų pataisos.

Tyrimo metu iškelti klausimai ir jų problematika lėmė kompleksiską teorinių bei empirinių tyrimo metodų taikymą. Plačiau taikyti sisteminis, lyginamasis istorinis, anketavimo, dokumentų ir statistinių duomenų analizės bei skaičiavimo metodai.

1. Apeliacijos sampratos esmė

Skirtingų šalių baudžiamojo proceso teisės tradicijų lyginamoji analizė leidžia daryti tik labai apibendrintą išvadą, kad apeliacinis procesas yra baudžiamojo proceso dalyvių teisės į teisminę gynybą sudedamoji dalis ir garantija, skirta galimoms pirmosios instancijos teismo sprendimo klaidoms ištaisyti⁴.

Toks abstraktus apeliacijos paskirties apibūdinimas išsamiai neatskleidžia konkrečioje valstybėje egzistuojančios apeliacinio proceso sampratos ir modelio. Toks apibrėžimas gali būti sėkmingai taikomas, kalbant apie apeliaciją tiek pagal senąją BPK, tiek pagal ją pakeitusį 2002 m. kodeksą. Vis dėlto apeliaciniame procese įvyko rimtų pokyčių ir visiškai įsigalėjo nuostata, kad apeliacinės instancijos teismas, nepaisant padarytų materialinės ar procesinės teisės taikymo klaidų turinio, iš esmės turi pats ištaisyti bet kokius pažeidimus ir priimti teisėtą bei pagrįstą sprendimą⁵.

Nė kiek ne mažiau, o gal netgi daugiau, apeliacinio proceso sampratos turinį redagavo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika, kurioje vis dažniau buvo akcentuojama apeliacinės instancijos teismo pareiga atlikti ne tik pirmosios instancijos teismo ištirtų, bet ir naujų įrodymų tyrimą, o galiausiai ir keisti kaltinimą, jei būtų gautas atitinkamas prašymas⁶.

Šiais aspektais apeliacinį procesą reglamentuojančios nuostatos ir teisės aiškinimas pakrypo link teorijoje dažnai išskiriamos neribotos (visiškos) apeliacijos modelio, kuri galima apibūdinti kaip antrąją pirmąją instanciją arba kaip pakartotinį bylos nagrinėjimą aukštesnės instancijos teisme.

Neribotos apeliacijos modelis nėra naujiena Lietuvoje. Taip apeliacija buvo suvokiama tarpukario laikotarpiu, o vienas žymiausių visų laikų Lietuvos teisininkų Mykolas Römeris rašė, kad „...> a p e l i u o t i, tai reiškia – perkelti bylą į antrosios instancijos teismą ir reikalauti, kad pastarasai iš naujo tą pačią bylą išspręstų“⁷.

Tokia apeliacijos samprata tiek baudžiamajame, tiek civiliniame procese atitiko to meto įstatymą ir teismų praktiką, tačiau vėliau vis dažniau imta kalbėti ne tik apie taip suprantamos apeliacijos pranašumus, bet ir apie trūkumus, o tai ypač svarbu, turint

3 Kazlauskas, M. Naujo Baudžiamojo proceso kodekso projekto koncepcija ir sistema. *Teisė*. 2000, 37: 72.

4 Becker, M.; Kinzig, J. *Rechtsmittel im Strafrecht: eine international vergleichende Untersuchung zur Rechtswirklichkeit und Effizienz von Rechtsmitteln*. Freiburg i. Br: Ed. Iuscrim, 2000, p. 561.

5 Vis dėlto naujasis BPK buvo pakeistas dar nespėjęs įsigaliooti, ir įstatyme buvo numatyti trys pažeidimai, dėl kurių apeliacinės instancijos teismas galėjo perduoti bylą į pirmesnę proceso stadiją, tačiau tokia apeliacinės instancijos teismo teisė liko labai siaura ir išimtinė, todėl savo turiniu neprilygo numatytajai iki tol.

6 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimo Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“ 9 punktas. *Teismų praktika*. 2005, 23: 351–352.

7 Riomeris, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Kaunas, 1931, p. 47.

omenyje labai menką pasitikėjimą teismais, milžinišką teismų darbo krūvį, didelę proceso kainą ir kitus teismų praktikai svarbius aspektus, todėl tam reikėtų skirti daugiau dėmesio.

Štai G. Ambrasaitė, plačiai analizavusi apeliacijos sampratą ir galimus jos modelius civiliniame ir administraciniame procese, skiria daugiau neribotos apeliacijos (*lot. – novum iudicium*) trūkumų nei pranašumų ir pažymi, kad būtent tai kai kurias valstybes pastaruoju metu verčia šio modelio atsisakyti:

- galimybė du kartus įrodinėti savo tiesą, nors ir tenkinanti „natūralų pralaimėjusios pirmojoje instancijoje šalies troškimą pasinaudoti bent viena priimto teismo sprendimo patikrinimo galimybe“, formuoja instancinį byloje dalyvaujančių asmenų mentalitetą, kuris stiprina įsitikinimą, kad „tikrasis“ teismo sprendimas bus priimtas tik apeliacinėje instancijoje, o byla kokybiškai bus nagrinėjama ne du, o tik vieną kartą – apeliacinės instancijos teisme;
- dviejų iš esmės tą pačią funkciją atliekančių teismo instancijų egzistavimas nuvertina pirmosios instancijos teismus, o kadangi apeliacinės instancijos teismas teismo grandžių sistemoje yra aukštesnis, preziumuojama, kad jis yra kompetingesnis, jo teisėjai labiau patyrę, ir tai savaime dar labiau menkina pasitikėjimą visa teismų sistema;
- ginčo nagrinėjimo perkėlimas į apeliacinės instancijos teismą taip pat padidina bylinėjimosi išlaidas, nes šie teismai paprastai labiau nutolę nuo bylininkų gyvenamosios vietos, be to, dėl proceso identiškumo pirmosios instancijos teismo procesui būtinas byloje dalyvaujančių asmenų dalyvavimas apeliacinės instancijos teisme.
- neribotos apeliacijos modelis sudaro prielaidas ilgesnei teismo proceso trukmei, nes apeliacinis procesas tampa identiškas procesui pirmosios instancijos teisme⁸.

Panašios priežastys paskatino esminę apeliacijos reformą Lietuvos civiliniame procese, ir, atrodo, kad didelę reikšmę turės administraciniame procese⁹.

Kyla klausimas, ar šie teisės moksle skiriami neribotos apeliacijos trūkumai nėra aktualūs ir baudžiamajame procese, ar baudžiamojo proceso specifika yra tokia išskirtinė, kad neleidžia galvoti apie kitose teisenose vis dažniau įsigalintį ribotos apeliacijos modelį?

Neribotos apeliacijos pranašumų ir trūkumų analizė Lietuvos baudžiamojo proceso teisės moksle nėra dažnas reiškinys. Kuriant naująjį BPK, buvo apsiribojama kai kuriais pavieniais ir hipotetiniais argumentais, kurie nebuvo patikrinti jokiais empiriniais tyrimais ar išsamesne moksline studija. Todėl pabandytume analizuoti, kiek jau minėti trūkumai iš tiesų yra aktualūs Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje ir teismų praktikoje¹⁰.

8 Ambrasaitė, G. *Apeliacija civiliniame procese*, p. 32–35.

9 Ambrasaitė, G. *Apeliacija Lietuvos administraciniame procese: pagrindinės reformos kryptys*, p. 13–20

10 Atliekant šį tyrimą atskirai nėra analizuojamas proceso išlaidų klausimas ar bendra proceso kainos problema, nes ji yra gana akivaizdi ir pripažįstama, todėl gali būti diskutuojama nebent dėl konkretaus išlaidų dydžio, bet tai nėra šio tyrimo dalykas.

2. Instancinio mentaliteto ir pirmosios instancijos teismo nuvertinimo problema

Jau buvo minėta, kad neribotos apeliacijos modelis kritikuojamas dėl vadinamojo proceso dalyvių instancinio mentaliteto ir pirmosios instancijos teismo nuvertinimo problemos. Tikslinga prisiminti naujojo Civilinio proceso kodekso rengimui fundamentalią reikšmę turėjusią mintį, kad „tik pasiekus, jog pirmoji teismo instancija būtų vertinama kaip pagrindinė, o aukštesnės – kaip išimtinės, kurių pagalba yra naudojamosi retai, tik kai ginčo šalis yra įsitikinusi priimto sprendimo neteisėtumu ir nepagrįstumu, bus galima kalbėti apie palankias civilinio proceso koncentruotumo principo¹¹ įgyvendinimo galimybes. Ir atvirksčiai, jeigu pirmoji teismo instancija yra vertinama kaip instancija, kuria būtina pasinaudoti norint pasiekti „rimtą“ procesą apeliacinėje instancijoje bei kasaciniame teisme, – apie realią koncentruotumo principo pasiekimo galimybę kalbėti yra sudėtinga“¹².

Turbūt nebus labai daug abejojančių, kad šie teiginiai yra gana aktualūs, kalbant ne tik apie civilinį procesą, bet ir apie kitas teisenos rūšis. Todėl pabandykime atsakyti į klausimą, ar pirmoji teismo instancija šiandienos baudžiamajame procese vertinama kaip pagrindinė, o aukštesnės – kaip išimtinės, kurių pagalba naudojamosi retai, tik kai ginčo šalis yra įsitikinusi priimto sprendimo neteisėtumu ir nepagrįstumu?

Lietuvos baudžiamojo proceso teisės teorijoje nurodoma, kad apeliacija yra tik išimtinė teismų sprendimų kontrolės forma. Antai Lietuvos baudžiamojo proceso teisės vadovylyje teigiama, kad procesas apeliacinės instancijos teisme ir bylų procesas kasacinės instancijos teisme yra *kontrolinio* pobūdžio stadijos, kurių paskirtis – patikrinti nuosprendžio pagrįstumą ir teisėtumą bei prirėikus ištaisyti pirmosios instancijos teismų padarytas klaidas¹³. Lietuvoje galiojančias teismo sprendimų kontrolės formas analizavusi I. Randakevičienė apeliaciją įvardija kaip atskirą teismo sprendimų kontrolės formą, tačiau kalbėdama apie skirtingus jos aspektus išvelgia ją tiek kaip „įprastinę sprendimų peržiūros formą“, tiek kaip „išimtinę baudžiamojo proceso stadiją“¹⁴.

Deja, bet, analizuojant teismų praktiką, tikrai ne visuomet galima sutikti, kad apeliacija yra tik išimtinė proceso stadija, o pagrindinis procesas vyksta pirmosios instancijos teisme. Apie tai galima spręsti iš daugelio veiksnių: proceso dalyvių požiūrio į procesą pirmosios instancijos teisme (jį gali atspindėti tokie veiksniai kaip apskųstų teismo sprendimų skaičius, skundų turinys, pareikštų prašymų atlikti įrodymų tyrimą,

11 Koncentracijos principas apima tiek proceso operatyvumą, tiek jo ekonomiškumą, juo siekiama proceso racionalizavimo, pagreitinimo, sutrumpinimo, teismo darbo krūvio sumažinimo, nereikalingų procesinių veiksmų nagrinėjant bylą atsisakymo. Šio principo pagrindinė idėja – subjektinės teisės turi būti apgintos kiek įmanoma operatyviau, kuo mažesnėmis valstybės ir dalyvaujančių byloje asmenų išlaidomis (žr. plačiau: Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 388–405). Iš esmės taip pat koncentruotumo principo turinį aiškina ir kai kurie baudžiamojo proceso teisės specialistai, nors šis principas, kaip savarankiškas baudžiamojo proceso principas, tiesiogiai įvardijamas labai retai (žr. plačiau: Kühne, H. H. *Strafprozessrecht. Eine systematische Darstellung des deutschen und europäischen Strafverfahrensrechts*. Heidelberg: C.F. Müller Verlag, 2003, p. 146–152).

12 Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 139.

13 Goda, G.; Kazlauskas, M.; Kuconis, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 360, 483.

14 Randakevičienė, I. Baudžiamojo proceso atnaujinimas: samprata ir pagrindinės rūšys. *Jurisprudencija*. 2007, 1 (91): 78, 80.

ištirti naujus įrodymus apeliacinės instancijos teisme skaičius ir kt.); pirmosios instancijos teismo vaidmuo ir darbo kokybė; apeliacinės instancijos teismo proceso turinys ir teismo teisės.

Vien teismų praktikos statistikos duomenų apie apskųstų teismo sprendimų skaičių analizė aiškesnių atsakymų šiuo klausimu neduoda, tačiau akivaizdu, kad jau minėto trūkumo nepaneigia. Skundžiamų sprendimų skaičius panašus, bet šiek tiek didėjantis¹⁵:

Metai	Apskųstų sprendimų skaičius (proc.)	Pakeistų ir panaikintų sprendimų skaičius (proc.)
2004	17,85	33,58
2005	17,03	32,29
2006	17,33	33,68
2007	18,76	37,17
2008	18,73	35,60

Informatyvesni yra duomenys apie pakeistų ir panaikintų sprendimų skaičių. Vargu ar galima teigti, kad lentelėje pateiktų paliktų nepakeistų sprendimų skaičius yra nedidelis. Tai tam tikra prasme liudija faktą, kad apeliacinės instancijos teismų darbas pasiteisina ir apeliacija ištaisoma nemaža dalis pirmosios instancijos klaidų. Kita vertus, negalima pamiršti ir to, kad Lietuvoje apeliacinės instancijos teismui pirmosios instancijos teismo sprendimą galima skųsti bet kokiais pagrindais, galima parašyti visiškai formalų skundą, o posėdyje paprašyti atlikti įrodymų tyrimą, galima sąmoningai tik apeliacinės instancijos teisme pateikti naujus įrodymus ir netgi galima prašyti pakeisti kaltinimą ir apeliacinės instancijos teisme pradėti nagrinėti bylą dėl visai kitų aplinkybių, o tokiu atveju nuosprendžio pakeitimas ar panaikinimas labai realus.

Lietuvoje nėra renkami statistikos duomenys, kaip dažnai teismų nuosprendžiai naikinami dėl naujai ištirtų, tų pačių ar naujai pateiktų įrodymų ar naujų kaltinimų, todėl šio tyrimo metu buvo apklausti 53 apygardų ir Lietuvos apeliacinio teismo teisėjai¹⁶.

Respondentų buvo paklausta, kaip dažnai apeliacine tvarka nagrinėjamos bylose proceso dalyviai prašo atlikti įrodymų tyrimą:

11,8 proc. respondentų atsakė, kad tai pavieniai atvejai;

60,8 proc. respondentų teigė, kad taip atsitinka iki 25 proc. bylų;

27,4 proc. respondentų nurodė, kad taip atsitinka apie 50 proc. bylų.

Tokius apklausos rezultatus iš esmės patvirtino ir apeliacine tvarka nagrinėtų baudžiamųjų bylų analizė. Štai peržiūrėjus visas Vilniaus apygardos teismo archyve esančias ir apeliacine tvarka Lietuvos apeliaciniame teisme 2007 m. išnagrinėtas baudžia-

15 Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2008 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. Nacionalinė teismų administracija [žiūrėta 2009-04-17]. <<http://www.teismai.lt/teismai/Informacija%20apie%20Lietuvos%20Respublikos%20teismu%20darba%202008%20metais.pdf>>.

16 Tyrimo metu bendrosios kompetencijos apygardų teismuose ir Lietuvos apeliaciniame teisme dirbo 183 teisėjai. Visuose šiuose teismuose yra baudžiamųjų ir civilinių bylų skyriai, kai kuriuose apygardų teismuose teisėjai nagrinėja tik pirmosios arba tik apeliacinės instancijos bylas, todėl 53 teisėjai sudaro didesniąją dalį visų teisėjų, kurie nagrinėja baudžiamąsias bylas apeliacine tvarka.

mąšias bylas, paaiškėjo, kad įrodymų tyrimas, kuris yra tik teismo teisė, bet ne pareiga, buvo atliekamas beveik pusėje bylų (40,7 proc. bylų).

Šiuo klausimu būtina akcentuoti, kad tai yra akivaizdi tendencija, ir apeliacinių bylų skaičius, kuriose atliekamas įrodymų tyrimas, kasmet didėja. Pavyzdžiui, jau minėtu būdu peržiūrėjus visas 2002 m. apeliacines bylas, paaiškėjo, kad galiojant senajam BPK, teisminis tardymas (dabar – įrodymų tyrimas) buvo atliekamas daugiau nei dvigubai rečiau nei dabar – tik 15,7 proc. visų bylų, o tai iš esmės pakeitė ne tik apeliacinės instancijos teismo darbo pobūdį, bet ir krūvį.

Analizuojant apeliacinio proceso turinį, respondentų buvo paklausta ir apie tai, kaip dažnai proceso dalyvių prašymai yra susiję su nauju, t. y. pirmosios instancijos teisme netirtu, įrodymų pateikimu arba tyrimu:

- 52 proc. respondentų teigė, kad prašymai pateikti naujus įrodymus yra pavieniai ir labai reti, dažniausiai prašoma dar kartą tirti tuos pačius, pirmosios instancijos teisme jau iširtus, įrodymus;
- 30,8 proc. respondentų teigė, kad tokių prašymų dalį sudaro iki 25 proc. visų prašymų;
- 11,6 proc. respondentų teigė, kad tokių prašymų dalį sudaro apie 50 proc. visų prašymų;
- keli teisėjai teigė, kad tokių prašymų dalį sudaro daugiau kaip 75 proc. visų prašymų.

Visiškai akivaizdu, kad pirmosios instancijos teisme iširtų ir juolab naujų įrodymų naujas tyrimas apeliacinės instancijos teisme bylos eigą gali pakeisti iš esmės. Todėl tikrai nemaža dalis pakeistų ir panaikintų sprendimų yra keičiami būtent dėl įrodymo tyrimo metu paaiškėjusio pirmosios instancijos teismo išvadų neatitikties faktinėms aplinkybėms, kitokio įrodymų vertinimo ir kt.¹⁷

Proceso dalyvių instancinio mentaliteto formavimuisi ir pirmosios instancijos teismo nuvertinimui turi įtakos ir pati teismo sprendimų pakeitimo bei panaikinimo statistika, aišku, jei ji yra žinoma ir teisingai suprantama. Vargu ar galima būtų tikėtis apeliacinių skundų skaičiaus sumažėjimo ir pasitikėjimo pirmosios instancijos teismu padidėjimo, jei prieš įteikiant proceso dalyviui pirmosios instancijos teismo nuosprendžio nuorašą būtų pasakyta, kad statistiškai pakeičiami ar panaikinami trys su puse teismo sprendimo iš dešimties. Tokios statistikos proceso dalyviai nežino, o per visuomenės informavimo priemones dažniau girdi, kad 98 proc. teismo sprendimų lieka nepakeisti¹⁸, kuris apskaičiuojamas, įvertinus bendrą visų priimtų teismo sprendimų skaičių (įskaitant neapskūstus ir netgi neskundžiamus sprendimus).

17 Išanalizavus Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. veiklos apibendrinimą, kurį atliko šio teismo Teismų praktikos skyrius, galima aiškiai matyti, kad mažiausiai 53 atvejais iš 137 (38 proc.) teismo sprendimai buvo pakeisti ar panaikinti dėl netinkamai vertintų įrodymų, teismo išvadų netitikimo faktinėms aplinkybėms ir kt. (Lietuvos apeliacinio teismo 2008 metų teismų praktikos apibendrinimas. Apibendrinimas viešai neskelbtas ir yra vidinis metodinio pobūdžio teismo dokumentas).

18 Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2008 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. Nacionalinė teismų administracija [žiūrėta 2009-04-17]. <<http://www.teismai.lt/teismai/Informacija%20apie%20Lietuvos%20Respublikos%20teismu%20darba%202008%20metais.pdf>>.

Pirmosios instancijos teismo nuvertinimui didelę įtaką turi ir pirmosios instancijos teismo darbo kokybė bei apeliacinės instancijos teismo proceso turinys ir teismo teisės.

Pavyzdžiui, įsigaliojus naujam kodeksui vis dažniau jaučiamas apeliacinės instancijos teismų pasipiktinimas, kad jie neturi teisės perduoti bylos iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui net ir tokiais atvejais, kai susiduriama su „visiškai nemotyvuotu ir visas elementariausias nuosprendžio surašymą reglamentuojančias normas pažeidžiančiu procesiniu dokumentu, kurį jo autorius įvardija nuosprendžiu“¹⁹. Panašiais atvejais galima įžvelgti pasipiktinimą „pakankamai geromis „gyvenimo sąlygomis“ pirmosios instancijos teisėjams, užtikrinant, kad visas pirmosios instancijos teismo brokas bus pašalintas apeliacinės instancijos teisme“²⁰. Teismų praktikoje netgi visiškai nedviprasmiškai nurodoma, jog „<...> tokio (nemotyvuoto – *aut. past.*) procesinio sprendimo surašymą šiuo atveju nulėmė <...> nenoras dirbti paremtas suvokimu, kad visa tai, ko nepadarė apygardos teismas, turės padaryti apeliacinės instancijos teismas, neperduodamas bylos iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui“²¹.

Visiškai analogiškų minčių apie pirmosios instancijos teismo požiūrį į savo darbo kokybę išsakyta ir lyginamosios teisėtyros studijose. Štai Vokietijos teisinės sistemos analizėje, grindžiamoje ir apibendrintomis Vokietijos mokslininkų mintimis, teigiama, kad šios šalies „teisėjai procesą pirmosios instancijos teisme laiko paruošiamąja pagrindinio proceso apeliacinės instancijos teisme repeticija, todėl į savo funkcijas žiūri be didesnės atsakomybės“²².

Kalbant apie pirmosios instancijos teismo nuvertinimą, būtina aptarti ir kaltinimo pakeitimo galimybę apeliacinės instancijos teisme, nors daugelio užsienio šalių baudžiamojo proceso teisė to nenumato²³.

Tokios nuostatos nėra ir Lietuvos BPK, nepaisant to, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimo Nr. 53 9 punkte pasakyta, kad „<...> galimybė apeliacinėje instancijoje taikyti BPK 256 straipsnį nenumatyta. Tačiau ir apeliacinė-

19 Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 9 d. nutartis byloje Nr. 1A-137/2005.

20 Nekrošius, V., p. 213.

21 Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 2 d. nutartis byloje Nr. 1A-213/2005.

22 Гуценко, К. Ф.; Головки, Л. В.; Филимонов, Б. А. *Уголовный процесс западных государств* [Gucenko, K. F.; Golovko, L. V.; Filimonov, B. Criminal procedure of Foreign States]. А. Москва: ИКД Зерцало, 2001, с. 450.

23 Pasakytina, kad tiek ribotos, tiek ir neribotos apeliacijos atvejais apeliacinės instancijos teisme negalima reikšti naujų materialinių teisinių reikalavimų ar naujų kaltinimų, taigi į apeliacinę instanciją perkelta ginčo apimtis negali būti platesnė nei ji buvo pirmosios instancijos teisme. Kitaip tariant, abiem apeliacijos atvejais, t. y. daugelyje teisės sistemų, apeliacinės instancijos teismas gali nagrinėti tik tai, kas buvo pateikta pirmosios instancijos teismui. Priešingu atveju apeliacinės instancijos teismas tampa pirmosios instancijos teismu, o proceso dalyviai praranda galimybę pasinaudoti viena teismo instancija ir, Lietuvos atveju, skūsti teismo sprendimą fakto klausimu. Štai J. Pradelas, lyginamuoju metodu išanalizavęs daugelio valstybių baudžiamojo proceso teisės normas, nurodo, jog, kalbant apie apeliacinio proceso ribas, pastebėtinas bendras bruožas, kad kiekvienos valstybės įstatymuose arba teisinėje praktikoje yra įtvirtintas naujų reikalavimų negalimumo principas, nors tai neužkerta kelio apeliacinės instancijos teismui faktus kvalifikuoti kitaip nei tai darė pirmosios instancijos teismas (Pradel, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 498).

je instancijoje kaltinimo pakeitimas BPK 256 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatyta tvarka yra galimas²⁴. Tokia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika remtasi ne vienoje baudžiamojoje byloje, be to, tai akcentuota ir naujausioje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teismų praktikos departamento apžvalgoje dėl baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, taikymo teismų praktikoje²⁵. Tokiu atveju kalbėti apie pagrindinį procesą pirmosios instancijos teisme labai sunku, todėl pirmosios instancijos teismo nuvertinimas šiuo aspektu daugiau nei akivaizdus.

Pasakytina, kad, priešingai nei teismų praktikoje, atliktos apklausos metu daugelis apeliacinės instancijos teismo teisėjų gana vieningai ir neigiamai vertino apeliacinės instancijos teismo galimybę keisti kaltinimą bei pripažino, kad tai prieštarauja apeliacinės instancijos sampratai ir pažeidžia proceso dalyvių teises (tokią nuomonę išsakė 67 proc. visų apklaustų teisėjų). Deja, tokia apeliacinės instancijos teismų teisėjų poziciją baudžiamosiose bylose labai reta ir tik tarpinėse bei protokolinėse teismų nutartyse, kai atsisakoma priimti prašymą dėl kaltinimo pakeitimo. Visa tai leidžia sakyti, kad šiuo aspektu padėtis gana prasta, sudaranti prielaidas menkinti, bet ne kelti ir taip smukusį pasitikėjimą teismais.

3. Proceso trukmės klausimai apeliacinės instancijos teisme

Prieš aptariant empirinius teismų praktikos nagrinėjant baudžiamąsias bylas tyrimus ir kalbant apie proceso trukmę, reikia pasakyti, kad teisė į teisingą bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką yra vienas iš esminių teisinės valstybės ir demokratinės visuomenės bruožų. Ją garantuoja Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnis, kuris yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Minėtoji teisė išreiškiama ir per baudžiamojo proceso paskirtį, kuri atskleidžia teisingumo baudžiamojoje byloje įgyvendinimo esmę bei etapus, be to, aiškiai rodo svarbą žmogaus teisių apsaugai, taip pat ir teisei į teisingą ir greitą bylos ištyrimą.

Pastaruoju metu jau tapo įprasta girdėti frazę „lėtas teisingumas – blogas teisingumas“. Be abejo, baudžiamasis procesas turi būti kiek įmanoma operatyvus tiek žmogaus teisių, tiek paties teisingumo interesais (baudžiamasis procesas dažniausiai sukelia tam tikrus žmogaus teisių suvaržymus, o ilgai trunkantis procesas tokius suvaržymus tik padidina, be to, ilgas procesas gali trukdyti priimti teisingą sprendimą).

Pasak naujojo BPK rengėjų, „proceso greitumas yra ne tik esminė tiesos byloje nustatymo sąlyga, bet ir padeda veiksmingai įgyvendinti teisingumo uždavinius: priartina nuosprendį ir bausmės paskyrimą kaltam asmeniui, sustiprina individualų ir bendrąjį prevencinį baudžiamosios represijos poveikį“²⁶. Taigi greitas (kaip ir išsamus bei neprie-

24 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimo Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“ 9 punktą. *Teismų praktika*. 2005, 23: 351–352.

25 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teismų praktikos departamento 2009 m. birželio 25 d. atliktos Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, taikymo teismų praktikoje apžvalgos išvadų 6 punktą. *Teismų praktika*. 2009, 31: 348–378.

26 Kazlauskas, M., p. 64–75.

kaištingas žmogaus teisių aspektu) baudžiamųjų bylų tyrimas ir nagrinėjimas pirmiausia saistomas baudžiamojo proceso tikslo – atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas (BPK 1 straipsnio 1 dalis). Iš tokių minčių nesunku daryti išvadas apie pernelyg ilgo proceso padarinius procesui, kurie, suprantama, yra atvirkštiniai.

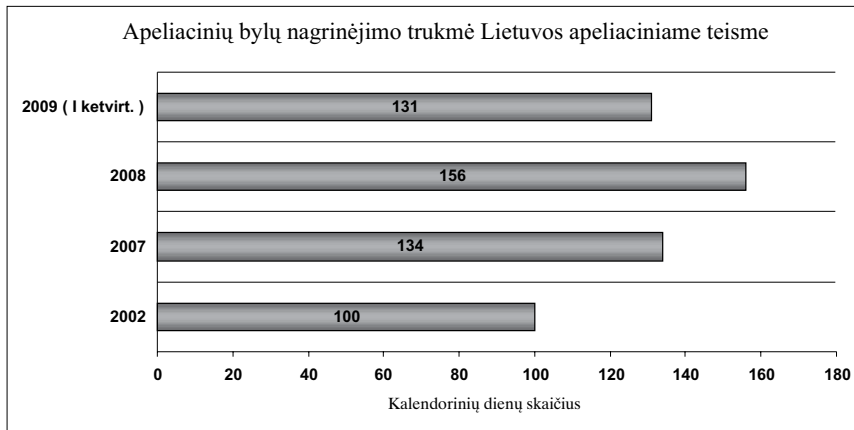
Taigi labai svarbu išsiaiškinti, kokia reali atskirų proceso stadijų trukmė ir kiek ji padeda arba trukdo realizuoti baudžiamojo proceso paskirtį. Lygiai taip pat svarbu galvoti, kur ir kaip galima sutrumpinti arba „taupyti proceso laiką“, kokia turėtų būti proceso spartos ir kitų baudžiamojo proceso teisės principų pusiausvyrą, tačiau to negalime daryti, nežinodami Lietuvoje taikomo baudžiamojo proceso ir atskirų jo stadijų trukmės. Kalbėdami apie apeliacinį procesą ir apie skirtingus jo modelius, negalime rimtai diskutuoti apie būtinybę trumpinti apeliacinį procesą, kalbėti apie poreikį supaprastinti atskiras procesines taisykles ir kt., nes nežinome, kiek vidutiniškai trunka bylų nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme, kiek tose pačiose bylose trunka apeliacinis procesas, kokia vidutinė apeliacinio proceso trukmė ir kita. Lygiai taip pat galvodami apie skirtingu metu galiojusią skirtingų procesinių taisyklių pranašumus ar trūkumus, negalime jų lyginti, nežinodami tų pačių duomenų apie atitinkamo laikmečio proceso trukmę.

Visa tai paskatino imtis bylų ir dokumentų tyrimo bei iš surinktų atskirų statistikos duomenų analizės skaičiavimo metodais įvertinti panašius proceso trukmės aspektus, juolab kad tokie skaičiavimai gali būti naudojami labai įvairiais praktiniais tikslais (sprendžiant teisėjų veiklos vertinimo ir atrankos klausimus, analizuojant teismų darbo krūvį, vykdant teismų ir teisėjų administracinės veiklos priežiūrą ir kt.).

Siekiant nustatyti vidutinę apeliacinio proceso trukmę Lietuvoje vykstančiame baudžiamajame procese, tyrimo metu buvo analizuoti Lietuvos teismų informacinėje sistemoje esantys duomenys apie Lietuvos apeliacinio teismo 2007–2009 m. balandį išnagrinėtas bylas. Tyrimo metu peržiūrėtos bylos, kuriose buvo skundžiami apygardų teismų baigiamieji teismo sprendimai, t. y. teismo nuosprendžiai, nevertinant gana retai nagrinėjamų apeliacinių bylų, kuriose apeliacine tvarka skundžiamos pirmosios instancijos teismo nutartys.

Peržiūrėjus baudžiamųjų bylų elektronines korteles ir įvertinus apeliacinių bylų gavimo bei išnagrinėjimo datas, taip pat apskaičiavus faktinį dienų skirtumą tarp šių datų, nustatyta, kad vidutinė apeliacijos trukmė šiose bylose 2007 m. buvo 134 dienos, 2008 m. – 156 dienos, o 2009 m. pirmąjį ketvirtį – 131 diena.

Siekiant palyginti šiuos duomenis su bylų nagrinėjimo trukme galiojant 1961 m. BPK, tyrimo metu buvo peržiūrėtos archyvinės 2002 m. Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų statistinės kortelės ir atrinktos tos, kuriose buvo informacija apie skundų dėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžių nagrinėjimą. 404 kortelių duomenys apie bylų gavimo ir išnagrinėjimo datas leido apskaičiuoti, kad tuo metu vidutinė apeliacinio proceso trukmė siekė lygiai 100 dienų.

Lyginant 2002 ir 2007–2009 m. duomenis, reikia pasakyti, kad šiuo metu teisme yra keliais teisėjais daugiau, be to, priešingai nei anksčiau, kiekvienas teisėjas dabar turi teisėjo padėjėją, kuris gerokai sumažina teisėjo darbo krūvį. Tai leidžia manyti, kad esant tokiems patiems žmogiškiesiems ištekliams kaip 2002 m., 2007–2009 m. bylų nagrinėjimo trukmės vidurkis būtų dar didesnis, ir vien tai verčia abejoti, ar pasirinktas apeliacijos modelis iš tiesų yra tinkamas.

Mūsų nuomone, tokie baudžiamojo proceso trukmės pasikeitimai tampa visiškai suprantami, prisimenant šio tyrimo metu nustatytą faktą, kad įsigaliojus naujam BPK daugiau nei dvigubai išaugo bylų skaičius, kuriose teismas atlieka įrodymų tyrimą. Tai, be jokios abejonės, turėjo įtakos keičiantis požiūriui į apeliacinį procesą ir kryptant link neribotos apeliacijos modelio. Todėl bandant išsiaiškinti, kiek toks apeliacijos modelis lemia naujų įrodymų pateikimo galimybę ir ar įrodymų tyrimas apeliacinės instancijos teisme pailgina apeliacinio proceso trukmę, teisėjams buvo užduotas klausimas, kokios apimties įrodymų tyrimo apeliacinės instancijos teisme reikalauja proceso dalyviai ir kaip tokie prašymai veikia proceso trukmę, jei jie yra patenkinami?

47 proc. respondentų teigė, kad paprastai tokie prašymai susiję su vieno ar kelių tyrimo veiksmų atlikimu, kurie neturi didesnės įtakos apeliacinio proceso trukmei ir dažniausiai dėl to daroma bent viena teisiamojo posėdžio pertrauka.

35 proc. teisėjų teigė, kad įrodymų tyrimas proceso trukmei turi didesnės įtakos ir paprastai tokie prašymai susiję ne su vienu ar keliais tyrimo veiksmais, bet su tam tikrų aplinkybių ar versijų patikrinimu, reikia daryti ne vieną pertrauką procese, o tai ir didina darbo sąnaudas.

Jau minėta, kad neribotos apeliacijos procesas apeliacinės instancijos teisme tampa labai panašus į procesą pirmosios instancijos teisme, todėl labai prasminga palyginti proceso trukmę pirmosios instancijos ir apeliacinės instancijos teisme.

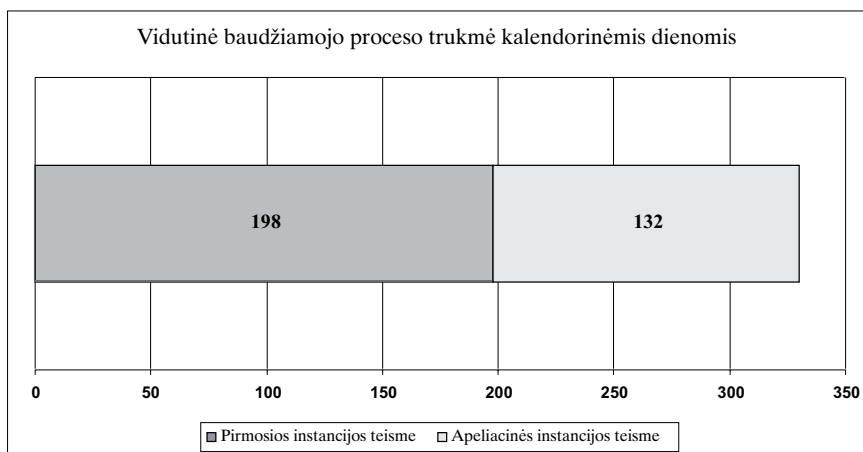
Peržiūrėjus teismų informacinėje sistemoje informaciją apie Vilniaus apygardos teisme kaip pirmojoje instancijoje pagal bendrąsias proceso taisykles nagrinėtas bylas, jų gavimo ir išnagrinėjimo datas, nustatyta, kad 2008 m. vidutinė tokios bylos nagrinė-

jimo trukmė šiame teisme buvo 140 dienų (kasacinio proceso trukmė 2008 m. buvo 109 dienos).

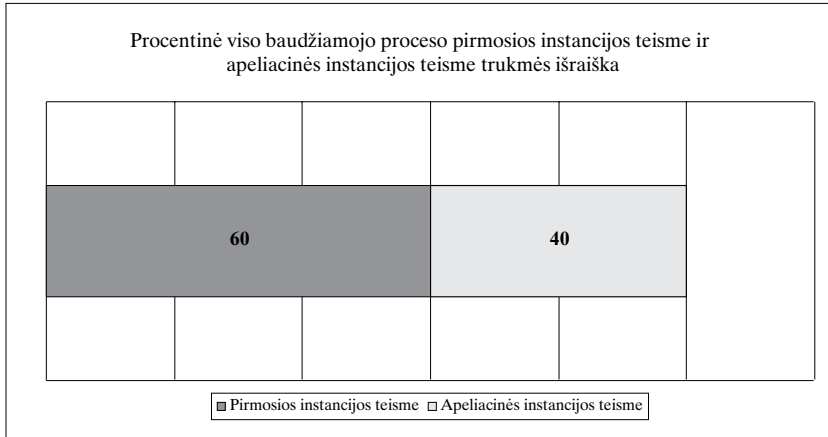
Prisiminus, kad analogiškų bylų nagrinėjimas Lietuvos apeliaciniame teisme tais pačiais metais truko 156 dienas, galima labai nustebti, o gal ir išsigąsti, tačiau tiesioginis tokių skaičių lyginimas vargu ar galimas dėl skirtingo bylų sudėtingumo (santykinai aiškios bylos nagrinėjamos trumpiau, o jose priimti sprendimai ginčijami rečiau, todėl apeliacine tvarka dažniau nagrinėjamos tos bylos, kurių procesas pirmosios instancijos teisme taip pat buvo ilgesnis nei tų bylų, kuriose sprendimai nėra skundžiami), be to, reikia įvertinti skirtingas šių teismų funkcijas ir turimus nevienodus žmogiškuosius išteklius (pvz., 2008 m. Lietuvos apeliaciniame teisme ne visi teisėjų etatai buvo užimti ir pan.). Atsižvelgiant į tai ir siekiant gauti kuo tikslesnius rezultatus, nutarta peržiūrėti bylų nagrinėjimo trukmę tose pačiose bylose.

Peržiūrėjus 2009 m. sausio–balandžio mėnesių laikotarpiu Lietuvos apeliaciniame teisme išnagrinėtas bylas ir palyginus proceso trukmę šiose bylose, iš pradžių – pirmosios instancijos teisme, o vėliau ir apeliacinio proceso metu, buvo gauti kiek kitokie rezultatai. Jie, manome, yra gana tikslūs ir gerai atspindi faktinę padėtį.

Nustatyta, kad vidutiniškai bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme apygardų teismuose trunka kiek ilgiau nei pusę metų, o tokios pat bylos apeliacine tvarka nagrinėtos šiek tiek ilgiau nei keturis mėnesius.

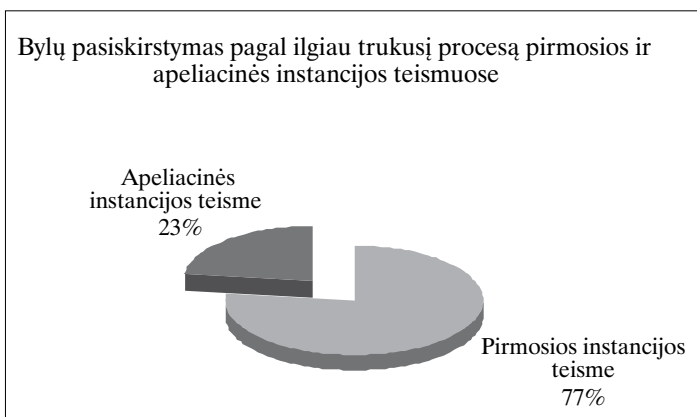

Procesas apeliacinės instancijos teisme yra vienu trečdaliu trumpesnis nei procesas pirmosios instancijos teisme.

Apibendrinant šiuos tyrimo rezultatus, galima pastebėti teigiamą tendenciją, kad procesas apeliacinės instancijos teisme trunka trumpiau nei procesas pirmosios instancijos teisme, nes priešingu atveju būtų galima kalbėti apie visiškai prastą padėtį ir skubių reformų būtinybę.

Vis dėlto nerimauti pagrindo tikrai yra. Tokio nerimo priežastis – ne tik jau aptarta 2008 m. situacija, kai, palyginus bendrą visų konkrečiame teisme išnagrinėtų bylų trukmės vidurkį, paaiškėjo, kad pirmosios instancijos teismo procesas tapo ilgesnis nei bylų nagrinėjimas apeliacine tvarka, bet ir gana didelis baudžiamųjų bylų, kuriose procesas apeliacinės instancijos teisme truko ilgiau nei pirmosios instancijos teisme, skaičius (atvejai, kai konkrečioje byloje procesas pirmosios instancijos teisme buvo trumpesnis nei apeliacinių skundų nagrinėjimas). Būtent toks faktas kai kurias valstybes paskatino atsisakyti neribotos apeliacijos modelio²⁷.

27 Ambrasaitė, G. *Apeliacija civiliniame procese*, p. 35.

Kalbant apie neribotos apeliacijos modelį ir jo įtaką teismų praktikai, negalima nutyliėti apie šiam proceso modeliui būdingą apeliacinės instancijos teismo teisės perduoti bylą į pirmesnę proceso stadiją apribojimą, tačiau šiuo aspektu moksliniai tyrimai jau buvo atlikti. Išanalizavus kelerių metų teismų praktiką prieš priimant naująjį BPK ir jam įsigaliojus, nustatyta, kad atitinkamų sprendimų skaičiaus tokie BPK pakeitimai niekaip neveikia, kadangi 1961 m. BPK nuostatomis dėl griežtos teismų praktikos nebuvo piktnaudžiaujama ir tai buvo daroma iš esmės tik išimtiniais atvejais²⁸. Taigi vien tik argumentai, susiję su būtinybe eliminuoti tokią apeliacinės instancijos teismų teisę, taip pat negalėjo tapti pagrindu, žengiant dar toliau link neribotos apeliacijos modelio.

Atlikta analizė ir ypač skirtingų laikotarpių teismų praktikos palyginimas leidžia daryti išvadą, kad priėmus naująjį BPK apeliacinis procesas tapo ilgesnis ir sudėtingesnis. Lietuvos baudžiamajame procese žengti dideli žingsniai link neribotos apeliacijos modelio gerokai pailgino apeliacinį procesą ir iki šiol daro nemažą neigiamą poveikį, formuojant proceso dalyvių instancinį mentalitetą, nuvertinant pirmosios instancijos teismus ir dėl to apskritai menkinant pasitikėjimą teismais. Atsižvelgiant į tai ateityje tikslinga kalbėti apie kitą aptartų problemų analizės etapą – priemonių, galinčių padėti spręsti jau minėtas problemas, paiešką.

Išvados

Apeliacijos samprata ir valstybės pasirinktas apeliacijos modelis nustato pagrindinius baudžiamųjų bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme principus ir turi tiesioginę įtaką teismų praktikai.

Atlikti empiriniai tyrimai leidžia patvirtinti, kad įsigaliojus naujam BPK, apeliaciniame procese įvyko rimtų pokyčių. Apeliacinės instancijos teismas, nepaisant padarytų materialinės ar procesinės teisės pažeidimų turinio, iš esmės turi pats ištaisyti bet kokius pažeidimus ir priimti teisėtą bei pagrįstą sprendimą. Apeliacijos sampratos turinį stipriai redagavo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, kurioje vis dažniau akcentuojama apeliacinės instancijos teismo pareiga atlikti įrodymų tyrimą, o esant atitinkamam prašymui ir pakeisti kaltinamajam inkriminuotą kaltinimą apeliacinio proceso metu.

Visa tai atspindi aiškius neribotos apeliacijos modelio bruožus, kuris, kaip kartais teigiama lyginant jį su ribota apeliacija, turi daugiau trūkumų nei pranašumų.

Tyrimo metu nustatyta, kad Lietuvoje veikiantis teisinis reguliavimas ir susiklosčiusi teismų praktika, sudarant proceso dalyviams neribotas galimybes piktnaudžiauti savo procesinėmis teisėmis, naudotis naujų įrodymų pateikimo, taip pat kaltinimo pakeitimo galimybe bylą nagrinėjant apeliacine tvarka, formuoja proceso dalyvių instancinį mentalitetą ir stiprina nepasitikėjimą pirmosios instancijos teismu. Tai skatina proceso dalyvius skusti teismo sprendimą net ir tais atvejais, kai iš esmės su juo sutinkama ar neturima svarių jo kritikos argumentų, bet tikintis, kad apeliacinės instancijos teismas, pakartotinai peržiūrėjęs visą bylą, ją išspręs kitaip ir dar labiau sušvelnins teismo spren-

28 Rimšelis, E. *Esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai: samprata, vertinimas ir procesiniai padariniai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 138.

dimą. Baudžiamojo proceso dalyvių požiūris į procesą pirmosios instancijos teisme, kaip į parengiamąją pagrindinio proceso apeliacinės instancijos teisme stadiją, mažina ir taip menką pasitikėjimą teismais.

Apeliacine tvarka nagrinėtų baudžiamųjų bylų proceso trukmės tyrimai Lietuvoje patvirtino dar vieną teisės moksle nurodomą neribotos apeliacijos modelio trūkumą – apeliacinio proceso ilgesnę trukmę. Lyginant naujojo BPK galiojimo laikotarpį su 2002 m. statistikos duomenimis, nustatyta, kad daugiau nei dvigubai išaugo baudžiamųjų bylų, kuriose atliekamas įrodymų tyrimas, skaičius. Tai stipriai padidino apeliacinės instancijos teismų darbo sąnaudas ir, savaime suprantama, pailgino vidutinę apeliacinio proceso trukmę (lyginant 2002 m. statistikos duomenis su 2007–2009 m. I ketvirčio statistikos duomenimis – apie 40 proc.), kurio nepajėgė kompensuoti vis didėjantis teismų personalo ir ypač – teisėjų padėjėjų skaičius. Nerimą kelia ir tai, kad gana dažnai tose pačiose bylose procesas apeliacinės instancijos teisme trunka ilgiau nei procesas pirmosios instancijos teisme, o tai vėlgi – neigiamas neribotos apeliacijos padarinys.

Literatūra

- Ambrasaitė, G. *Apeliacija civiliniame procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
- Ambrasaitė, G. Apeliacija Lietuvos administraciniame procese: pagrindinės reformos kryptys. *Jurisprudencija*. 2006, 4 (82).
- Becker, M.; Kinzig, J. *Rechtsmittel im Straf recht: eine international vergleichende Untersuchung zur Rechtswirklichkeit und Effizienz von Rechtsmitteln*. Freiburg i. Br: Ed. Iuscrim, 2000.
- Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
- Goda, G.; Kazlauskas, M.; Kuconis, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
- Гуценко, К. Ф.; Головки, Л. В.; Филимонов, Б. А. *Уголовный процесс западных государств* [Gucenko, K. F.; Golovko, L. V.; Filimonov, B. Criminal procedure of Foreign States]. Москва: ИКД Зерцало, 2001.
- Kazlauskas, M. Naujo Baudžiamojo proceso kodekso projekto koncepcija ir sistema. *Teisė*. 2000, 37.
- Kühne, H. H. *Strafprozessrecht. Eine systematische Darstellung des deutschen und europäischen Strafverfahrensrechts*. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 2003.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimo Nr. 53 Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme, 9 punktus. *Teismų praktika*. 2005, 23.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teismų praktikos departamento 2009 m. birželio 25 d. atlikta Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, taikymo teismų praktikoje apžvalga. *Teismų praktika*. 2009, 31.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2008 metų teismų praktikos apibendrinimas. Apibendrinimas viešai neskelbtas ir yra vidinis metodinio pobūdžio teismo dokumentas.
- Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 9 d. nutartis byloje Nr. 1A-137/2005.
- Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 2 d. nutartis byloje Nr. 1A-213/2005.
- Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2008 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. Nacionalinė teismų administracija [žiūrėta 2009-04-17]. <<http://www.>

- teismai.lt/teismai/Informacija%20apie%20Lietuvos%20Respublikos%20teismu%20darba%202008%20metais.pdf>.
- Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002.
- Randakevičienė, I. Baudžiamąjį procesą atnaujinimas: samprata ir pagrindinės rūšys. *Jurisprudencija*. 2007, 1 (91).
- Pradel, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
- Rimšelis, E. *Esminiai baudžiamąjį procesą pažeidimai: samprata, vertinimas ir procesiniai padariniai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolas Romeris universitetas, 2006.
- Römeris, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Kaunas, 1931.

THE IMPACT OF THE CONCEPTION OF APPEAL ON THE CRIMINAL PROCEDURE CASE LAW

Laima Garneliene

The Court of Appeal of Lithuania

Ernestas Rimšelis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article deals with the impact of the conception of appeal and the model of unlimited appeal existing in Lithuania on the criminal procedure case law. Alterations of the process of hearing criminal cases in the appellate courts stimulated by the new Code of Criminal Procedure which came into effect on 1 May 2003 are analysed in the article. Furthermore, an attempt is made to evaluate several disadvantages of the model of unlimited appeal described in the legal theory and their impact on case law.*

It is an established fact that the Lithuanian legal regulation and case law are marked by the features of the model of unlimited appeal, which, as sometimes stated, has more disadvantages than advantages in comparison with the model of limited appeal.

The authors of the article express a negative attitude towards the unlimited possibilities of the parties to abuse the procedural rights established in the Code of Criminal Procedure of the Republic of Lithuania, the possibility of the submission of fresh evidence as well as the possibility of the alteration of accusation during the hearing of a criminal appeal as the factors forming instant mentality of the parties and determining the depreciation of the court of the first instance. The Lithuanian legal regulation and case law encourage the parties to lodge an appeal even in the cases when the parties agree with the court decision but expect that while reviewing the case the appellate court will make a new decision or mitigate the punishment. In such a way an attitude of the parties of the criminal procedure towards the process of the court of the first instance as the initial stage of the basic process in the appellate court is formed, therefore, the presently rather low confidence in courts diminishes even more.

The investigations into the term of the hearing of a criminal appeal in Lithuania revealed one more disadvantage of the model of unlimited appeal, i.e. the expansion of the term of the appeal process. After the comparison of the new Code of Criminal Procedure in effect from 1 May 2003 and the statistical data of 2002 it was established that when the number of the cases where the investigation of the evidence was performed had increased twice, the average term of the appeal process increased by 40 per cent, and even a rise in the number of the court clerks and judge assistants could not compensate such an increase. Furthermore, a matter of great concern is the duration of the process in the appellate court, as it lasts longer than the process in the court of the first instance.

Keywords: *law of criminal procedure, appeal, model of appeal, instant mentality, the term of the process.*

Laima Garnelienė, Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkė, Teisėjų tarybos pirmininkė. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamoji teisė, baudžiamojo proceso teisė.

Laima Garneliene, Chairwoman of the Division of Criminal Cases of the Court of Appeal of Lithuania, President of the Judicial Council. Research interests: criminal law, criminal procedure law.

Ernestas Rimšelis, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedros lektorius, daktaras. Mokslinių tyrimų kryptys: teisė į tinkamą teisinį procesą, proceso teisės pažeidimai, teisminis procesas, apeliacija.

Ernestas Rimselis, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Criminal Procedure, lecturer, doctor. Research interests: right for the proper legal process, infringements of the law of the process, legal process, appeal.